

Srpsko-mađarski dvojezični stručni rečnici Razvoj i perspektive

ALEKSANDER URKOM

ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/D.
Institute of Slavonic and Baltic Philology, Faculty of Humanities, Eötvös Loránd University
E-mail: urkom.aleksander@gmail.com

(Received: 5 December 2017; accepted: 15 January 2018)

Abstract: Serbian–Hungarian lexicography has been developing from the late 19th century. The scope of its activities includes over one hundred dictionaries, among which professional ones are especially interesting. Their number is smaller because general dictionaries take over their task to register the professional vocabulary. In this paper, the author presents the most important Serbian–Hungarian and Hungarian–Serbian professional dictionaries, their concept, and the prospects of drawing up new technical dictionaries.

Keywords: bilingual lexicography, Serbian, Hungarian, professional dictionaries

Potreba za stručnim rečnicima je oduvek bila vrlo istaknuta. Bliže upoznavanje sa terminologijom jedna stručne oblasti često je bilo nemoguće bez poznavanja stranih jezika ili starih jezika koji su tradicionalno primenjivani u tumačenjima termina kao što su latinski i grčki. Upravo iz ovog razloga stručni rečnici su često sastavljeni uz latinski jezik, a neretko u grupi sa više stranih jezika. Tako nisu retkost ni petojezični, šestojezični, pa i stručni rečnici još većeg broja jezika.

Srpsko-mađarska leksikografija je kroz svoju istoriju prešla sličan put. Postoji veliki broj višejezičnih, kao i pozamašan broj dvojezičnih stručnih rečnika. Kao što se iz ovog rada može primetiti, plodno tlo za sastavljanje stručnih rečnika koji za svoj zadatak imaju spajanje srpskog i mađarskog terminološkog blaga, prvenstveno će biti Vojvodina. Vojvodina se odavno nalazi u jednoj specifičnoj situaciji, gde u većem broju žive pripadnici mađarskog naroda, koji nakon početne socijalizacije u okruženju gde prvenstveno koriste svoj maternji jezik, svoje stručno usmerenje često moraju da nastave u srpskoj jezičkoj sredini (RAJSLI 2017: 144). Upravo u tom prelazu iz pretežno mađarskog jezičkog domena u pretežno srpsku sredinu, rečnici – a među njima posebno stručni rečnici – imaju istaknutu ulogu i zadatak.

Srpsko-mađarska leksikografija broji blizu „120 samostalnih (od toga 40 višjejezičnih), dvadesetak nesamostalnih rečnika i 13 razgovornika“ (TUSKEI 2013: 155). Prema tematici, rečnike srpsko-mađarske leksikografije delimo na opšte (koji sadrže opšti fond jednog jezika), specijalne (u kojima je naznačena specijalna namera reči) i terminološke (koji sadrže terminologiju neke struke) (TUSKEI 2013: 156–157). Važno je napomenuti da je srpski jezik još od početka 20. veka prisutan u mađarskoj leksikografiji i da pored ruskog, kao velikog slovenskog jezika, nastaje niz dvojezičnih i višejezičnih rečnika u koje je pored mađarskog uvršten i srpski (KOVÁCS 1967: 483). Pored Zoltana Kovača tipologijom srpsko-mađarske

leksikografije se bave još i Ištvan Njomarkai, Đendi Refle, David Šereš i Vilma Tiškei (KOVÁCS 1963: 377–380, KOVÁCS 1967, NYOMÁRKAY 2004, REFFLE 1985, SÖRÖS 1972, TŰSKEI 2013).

Ako pogledamo koje se stručne oblasti najčešće obrađuju u srpsko-mađarskim i mađarsko-srpskim stručnim rečnicima, videćemo da su na prvom mestu rečnici iz oblasti državne administracije, kojima po broju slede rečnici iz oblasti raznih prirodnih nauka, ali tu su rečnici i iz oblasti vojne odbrane, frazeološki rečnici, pa i iz nekih drugih stručnih oblasti.

U ovom radu, stručne rečnike ćemo predstaviti opisnom metodom, nakon što su svi rečnici pribavljeni i analizirani. Sadržajem rečnika, odnosno rečničkom odrednicom bavićemo se samo u domenu njene strukture, uzimajući u obzir i relevantnu stručnu literaturu, odnosno rezultate istraživanja u oblasti stručnih rečnika srpsko-mađarske leksikografije. Nažalost, primetićemo i to da su stručni rečnici vrlo retko tema stručnih i naučnih radova, a tu prazninu i nedostatak želimo upravo ovim radom donekle da nadoknadimo. Rečnike navodimo prema temama i stručnim oblastima koje obrađuju, međutim, usled ograničenog prostora, bavimo se isključivo značajnijim rečnicima.

1. VARGA Silvester: *Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski carinski rečnik. Totovo Selo: Logos, 2002.*

Prvi rečnik kojim ćemo se baviti u ovom radu je carinski rečnik koji je izdat 2002. godine. Rečnik se sastoji iz srpsko-mađarskog rečničkog dela, dela u kojem su navedeni nazivi robe, objašnjenja trgovinskih pariteta, nakon čega slede mađarsko-srpski rečnik, grupe carinskih tarifa i lista pariteta. Rečnik se završava listom najznačajnijih skraćunica. Rečnička odrednica je vrlo jednostavna i sastoji se iz tri dela: iz natuknice na ćirilničnom pismu, ekvivalenta na latiničnom pismu i ekvivalenta na mađarskom jeziku. Uz ekvivalente se ne daju dalja objašnjenja, niti ikakve dodatne informacije, međutim, natuknica može da se sastoji iz jedne i više reči. Natuknice sastavljene iz više reči su najčešće stručni termini ili nazivi najrazličitijih resornih institucija.

Pogledajmo nekoliko primera rečničke odrednice:

битуменски материјали	bitumenski materijali	bitumenes anyagok
бродско уже	brodsko uže	hajókötél
вез (украcни)	vez (ukrasni)	hímzés

Mađarsko-srpski rečnik prati prethodnu strukturu, izuzev redosleda ekvivalenata, pa tako nakon prve natuknice na mađarskom jeziku, slede ekvivalenti na latiničnom pismu, a na kraju na ćirilničnom pismu.

Vilma Tiškei u svom radu o ovom carinskom rečniku nailazi na vrlo interesantan problem, kada primećuje nedoslednosti u tumačenju određenih srpskih natuknica, kada se jedna za drugom pojavljuju iste srpske natuknice, a za koje se navode različita mađarska tumačenja, kao kod natuknice *administracija* koja se pojavljuje kao dve natuknice, a za svaku posebno daje se ekvivalent *adminisztráció* i *ügyvitel*. Nadalje, srpske natuknice se katkad navode u grupi, u parovima, a ne

kao posebne odrednice, kao u primeru: *prevoznik, dobavljač*, kada se daje samo jedan mađarski ekvivalent *szállítmányozási ügynökség* (TUSKEI 2017: 154). Ova nedoslednost nastaje iz razloga što je rečnik u mađarsko-srpskom smeru imao svoju leksikografski osmišljenu osnovu, dok je srpsko-mađarski smer u najmanju ruku „obrnuta verzija“ prvobitno osmišljenog rečnika, u koji je uloženo vrlo malo truda kada je reč o „prečišćavanju“ i uređivanju „levog bloka“ rečnika. Iz ovog razloga, anomalije se primećuju samo u srpsko-mađarskom smeru rečnika.

2. OROS Janoš: *Srpsko-mađarski rečnik pravnih i upravnih termina.* Novi Sad: Magyar Szó, 2005.

U predgovoru ovog rečnika autor navodi da je rečnik prvenstveno namenjen pravnicima, zaposlenima u pravosudnim i administrativnim institucijama, kao i prevodiocima. U rečniku postoji više od 5.000 odrednica. U ovaj broj ubrojane su i pododrednice koje se navode ispod glavne odrednice i predstavljaju dalje kombinacije i uže definisane izraze. Autor se u predgovoru rečnika osvrće i na činjenicu da je ovaj rečnik imao zadatak i da nadoknadi prazninu u ovoj oblasti leksikografije, jer su u prošlosti u svega dva navrata publikovani slični rečnici, prvi 1979. godine, a drugi 1981. godine. U oba slučaja reč je o delima manjeg obima.

Nakon predgovora, rečnik se nastavlja rečničkim delom. Nažalost, autor nije naveo izvore iz kojih je prikupljao leksičku građu tako da ne možemo sa sigurnošću govoriti o relevantnosti tih izvora. Rečnik ne obeležava niti vrste reči, niti druge karakteristike leksičke građe u rečniku, a na žalost ne pruža ni ilustracije primene stručnih izraza u praksi.

Pogledajmo rečničku odrednicu koja se grupiše oko natuknice *advokatski*:

advokatski, -a, -o	ügyvédi
– advokatska delatnost	– ügyvédi tevékenység
– advokatska kancelarija	– ügyvédi iroda
– advokatska komora	– ügyvédi kamara
– advokatska tarifa	– ügyvédi díjszabás
– advokatski pripravnik	– ügyvédbojtár, ügyvédgyakornok, ügyvédjelölt

Sledeće izdanje ovog rečnika izlazi 2011. godine i cilj mu je da ispravi i nadoknadi sve one greške i nedostatke koje je prvo izdanje rečnika imalo. Ovo izdanje će imati veći broj odrednica, u rečničkim odrednicama se navodi gramatička aparatura, vrsta reči, kod imenica gramatički rod itd. (ANDRIĆ 2017: 136).

3. OROS Janoš: *Mađarsko-srpski rečnik pravnih i upravnih termina.* Novi Sad: Forum, 2012.

U predgovoru rečnika autor navodi da je ovaj rečnik „obrnuta verzija Srpsko-mađarskog rečnika pravnih i upravnih termina“ iz 2011. godine. Autor navodi da iako je rečnik iz 2011. godine imao svog prethodnika iz 2005. godine, pa je i rad na njemu bio znatno jednostavniji i zasnivao se na „doradi i ispravkama“, ovaj

rečnik predstavlja prvi rečnik ovog tipa u mađarsko-srpskom smeru. Autor skreće pažnju i na jednu specifičnu karakteristiku rečnika. Naime, usled razlika pravnih sistema u Mađarskoj i Srbiji, postoji određeni broj izraza koji nisu kompatibilni na oba jezika. U tim slučajevima, autor daje oznaku *VM* koja označava one izraze, odnosno ekvivalente koji su se odomaćili u primeni vojvodanskih Mađara, a ne postoje u mađarskom pravnom sistemu.

Iz literature koja je navedena na kraju rečnika primećuje se da je autor koristio veliki broj izvora prilikom sastavljanja rečničkih odrednica, ipak, interesantno je i to da se prvenstveno koristio srpsko-mađarskim, a ne mađarsko-srpskim izvorima.

Ako pogledamo strukturu rečničke odrednice, možemo primetiti da se rečničke odrednice grupišu uz glavne izraze, ispod kojih se navode dalji izrazi i kombinacije više reči. Pogledajmo jedan primer rečničke odrednice:

ADÁSVÉTEL fn	=	kupoprodaja
az adásvétel tárgya	=	predmet kupoprodaje
adásvétel távollévők között	=	distancioni kupoprodajni odnos
hiányos adásvétel	=	barato kupoprodaja
szigorú határidejű adásvétel	=	fixsna prodaja
távollévők között kötött adásvétel	=	distancioni kupoprodajni odnos

4. BOZOKI Antal: *Srpsko-mađarski pravni rečnik.* Novi Sad: Argus, 2011.

Ovaj rečnik izlazi iste godine kao i rečnik Janoša Orosa, međutim, prema strukturi i sadržaju je znatno detaljniji i kompletniji rečnik (ANDRIĆ 2017: 141). Rečnik izlazi u četiri toma i sadrži ukupno oko 10.000 odrednica. Novinu u sadržaju ovog rečnika predstavljaju pravni i stručni izrazi iz oblasti funkcionisanja Evropske unije, pošto je i sam autor svestan da Srbija u naknadnom periodu treba da nastavi svoj put ka pravnoj i političkoj integraciji u Evropsku uniju i da su ovi izrazi od presudnog značaja za bolje razumevanje i lakšu komunikaciju u oblasti prava i funkcionisanja državnih institucija. Odrednice sadrže i srpske pravne izraze, nazive institucija, stručne izraze latinskog i stranog porekla, kao i češće frazeme (ANDRIĆ 2017: 139).

5. ČEH Marta: *Lekovite biljke na mađarskom i srpskom jeziku.* Bečej, 2005.

U mađarskom predgovoru nomenklature autor navodi da je sadržaj knjige rađen kao nusproizvod rada na mađarsko-srpskom enciklopedijskom rečniku. Autor dalje navodi da se struktura odrednica sastoji iz naziva biljaka koje se koriste u lečenju, naziva poznatijih lekovitih biljaka koje služe kao osnovne sirovine u farmaceutskoj industriji, kao i svakodnevnih naziva koji se koriste u narodu.

Primer jedne odrednice:

3. **agárkosbor** *Orchis morio* kaćun, salep

Kao što je to i najčešće slučaj kod nomenklatura, u abecednom redosledu se navode natuknice, nakon kojih u ovom konkretnom slučaju sledi latinski naziv i ekvivalent na srpskom jeziku. Nakon rečničkog dela sledi abecedna lista latinskih naziva na kojoj su navedeni i brojevi stranica na kojima se određeni izraz nalazi. Njoj sledi i abecedna lista srpskih naziva na kojoj su isto naznačene relevantne stranice. Rečnik se završava listom stručne literature.

6. ČEH Marta, HORAK Kornel: *Mađarsko-srpski rečnik lekovitih biljaka*. Bečej, 2011.

Ovaj rečnik predstavlja nastavak i razvoj prethodno predstavljenog rečnika. U predgovoru rečnika autori navode da su prethodna nomenklatura i ovaj rečnik popunili prazan prostor u ovoj stručnoj oblasti i u oblasti stručnih dvojezičnih rečnika. U rečniku su korišćeni i pojedini simboli koji upućuju na tačno ime droge (Δ), ili na narodne nazive u srpskom jeziku (*).

Pogledajmo strukturu i sadržaj jedne odrednice:

2. **agárkosbor** *Orchis morio* kaćun, salep

* balučak, balušika, divlji krompir, gorocvet, gorocvijet, gorov cvijet, jargovan, jesnji kaćunak, kačji jezik, kaćun obični, kaćunak, kaćunak mirisni, kaćunica, obični kaćun, pasja jaja, pasja muda, pasja mudanca, podrimunak, salep kaćunak, voćak, volovoćak, vranak, vranjak, vrani luk, vranji luk

Δ **kosborgumó** *Salep tuber* salep, krtola kaćuna

Odrednice su detaljno obrađene, nakon natuknice na mađarskom jeziku sledi latinski naziv, a nakon njega ekvivalent, odnosno ekvivalenti na srpskom jeziku. Ukoliko postoji veći broj narodnih naziva za datu biljku, oni se navode nakon srpskog ekvivalenta. Na kraju odrednice se navodi i tačno ime dejstvujućeg materijala. U rečniku se nalazi tačno 651 rečnička odrednica, na ukupno 127 strana, nakon kojeg rečničkog dela sledi registar latinskih naziva, zatim registar srpskih naziva, dok se na kraju navodi korišćena stručna literatura.

Iz stručne literature se uočava da su autori ovog rečnika koristili i crpeli obilnu stručnu građu, kako iz opštih jednojezičnih i dvojezičnih rečnika, tako i iz stručnih leksikona, enciklopedija, naučnih izdanja. Interesantno je naglasiti da je građa prikupljana iz vrlo ranih rečnika, kao što su rečnik Brančića i Dere, a zatim i iz najnovijih, kao što je na primer Enciklopedija naziva biljaka autora Janoša Raca iz 2010. godine (RAJSKI 2017: 148). Potrebno je, međutim, posebno naglasiti činjenicu da je upravo rečnik Brančića i Dere i dan danas jedan od najdetaljnijih srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika i da sadrži stručnu terminologiju više oblasti u impozantnoj meri.

7. Školski stručni rečnici – grupa rečnika iz raznih stručnih oblasti

Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu je prepoznao potrebu za sastavljanjem školskih stručnih rečnika. Početkom osamdesetih godina prošlog veka redom izlaze školski višejezični rečnici, u koje je uvrstan i mađarski jezik. Reč je

o sledećim rečnicima: školski pedagoški rečnik, školski rečnik za zdravstvenu struku, za drvoprerađivačku struku, za hemijsko-tehnološku struku, za metalnu struku, za poljoprivrednu struku, za kulturološko-umetničke struke, za turističko ugostiteljsku struku, za građevinsku struku, za elektrotehničku struku, za ekonomsku i trgovinsku struku, za pravnu struku, za informatiku i organizaciju rada, za prehrambenu struku, za saobraćajnu struku.

Kao primer za sve gore navedene rečnike, bliže ćemo prikazati *Školski rečnik za kulturološko-umetničke struke*. Rečnik počinje predgovorom, nakon kojeg slede dve tematske celine. Prva tematska celina su zajednički (opšti) pojmovi i izrazi, a druga tematska celina su stručni pojmovi i izrazi. Druga tematska celina se deli još na tri oblasti: na književnost, likovnu umetnost i muzičku umetnost. U predgovoru rečnika koji se paralelno daje na pet jezika, navodi se da se „u rečniku termini daju na pet jezika: srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom“. Cilj ovog i gore navedenih školskih stručnih rečnika bio je prvenstveno da se korisnici rečnika mogu upoznati sa stručnom terminologijom datih oblasti na jeziku naroda i narodnosti koji žive u Vojvodini, uz pomoć čega se mogu „lakše uključiti u udruženi rad u svim sredinama naše višenacionalne Pokrajine“. Kao drugi razlog sastavljanja ovih rečnika navodi se ravnopravnost svih jezika na teritoriji Vojvodine, kao i potreba za „stručno ispoljavanje radnika i njihovo dalje obrazovanje“. U rečniku kulturološko-umetničke struke nalaze se ukupno 1.573 termina. Izbor termina je usklađen sa obrazovnim potrebama i „temelji se na nastavnom programu i postojećim udžbenicima“. Struktura rečničke odrednice je jednostavna. Nakon natuknice na srpskohrvatskom jeziku slede ekvivalenti na mađarskom i ostalim gore navedenim jezicima.

Pogledajmo primer rečničke odrednice:

administracija	adminisztráció ügykezelés ügyintézés	(primer na slovačkom, rumunskom i rusinskom)
administrativni akt	adminisztratív ügyirat okmány, okirat	

Nakon gore izloženog možemo da ustanovimo da je srpsko-mađarska leksikografija prepoznala značaj sastavljanja stručnih rečnika. Osim ovde navedenih rečnika postoje i mnogi drugi stručni rečnici koje nismo mogli da predstavimo zbog ograničenog prostora ovog rada. Ipak, potrebno je naglasiti da mnoge stručne oblasti nisu obuhvaćene leksikografskim radovima, ili su rečnici iz tih oblasti sastavljeni jako davno pa je leksički fond tih rečnika većim delom i zastareo. Kao primer možemo da izdvojimo oblasti inženjeringa i sporta, koje su vrlo plodne i zahtevne, a za njih još nisu sastavljeni srpsko-mađarski ili mađarsko-srpski stručni rečnici. Nadalje, iz ovog rada se jasno vidi i problem koncepta sastavljanja stručnih rečnika u dva smera. Naime, vrlo često je uočljiva identičnost u rečnicima dva smera, pogotovo u onim slučajevima kada se u sklopu jednog izdanja korisnicima nude rečnici u oba smera. U najvećem broju takvih slučajeva, jedan od smerova je obavezno „obrnuta“ verzija prethodno sastavljenog i osmišljenog smera rečnika.

Ovaj koncept, međutim, čini veliku štetu u pogledu percepcije stručnih rečnika u krugu korisnika, koji često ostaju zbunjeni prilikom korišćenja takvih rečnika.

Srpsko-mađarska leksikografija je vrlo plodna i raznolika. Pored velikog broja opštih rečnika, u poslednjih sto godina je vidno uznapredovao rad i na sastavljanju stručnih rečnika, koji su istina skromnijeg obima, ali obuhvataju veliki broj stručnih oblasti i nude adekvatan uvid u njihovu stručnu terminologiju. Zadatak budućih leksikografa trebao bi da bude usmeren ka popunjavanju praznina i nedostataka u srpsko-mađarskoj leksikografiji, a to se prvenstveno može postići pripremanjem stručnih rečnika iz oblasti koje do današnjeg dana nisu bile predmet leksikografskog rada.

Literatura

- ANDRIĆ 2017 = ANDRIĆ Edit: Kétnyelvű jogi szótárak Vajdaságban. In: FÁBIÁN Zsuzsanna (szerk.): *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai.* (Lexikográfiai füzetek 8.) Budapest: Tinta, 2017. 133–143.
- KOVÁCS 1963 = KOVÁCS Zoltán: A hazai szláv nyelvű lexikográfia (1945-től 1962 májusáig). *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1961–1962.* Budapest, 1963. 371–383.
- KOVÁCS 1967 = KOVÁCS Zoltán: Szláv nyelvű szótárírás Magyarországon a kezdettől 1945-ig. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1965–1966.* Budapest, 1967. 482–490.
- NYOMÁRKAY 2004 = NYOMÁRKAY István: A horvát és a szerb szótáriradalom. In: NYOMÁRKAY István, VIG István (szerk.): *Kis szláv lexikográfia.* Budapest: ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézet, 2004. 50–109.
- RAJSLI 2017 = RAJSLI Iлона: Cseh Márta, Horák Kornél: Magyar–szerb gyógynövenyszótár (2011). In: FÁBIÁN Zsuzsanna (szerk.): *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai.* (Lexikográfiai füzetek 8.) Budapest: Tinta, 2017. 144–150.
- REFFLE 1985 = REFFLE Gyöngyi: A magyar–szerbhorvát szótárak történeti és lexikográfiai vizsgálata. *Hungarológiai Közlemények* 1985/1: 101–127.
- SÖRÖS 1972 = SÖRÖS Dávid: A szerbhorvát–magyar lexikográfia történetéből. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 13 (1972): 109–120.
- TÜSKEI 2013 = TÜSKEI Vilma: Tipologija srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 2013/1: 153–163. http://www.matica.rs/srpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_56-1.pdf.
- TÜSKEI 2017 = TÜSKEI Vilma: Varga Szilveszter: Vám szótár (2002). In: FÁBIÁN Zsuzsanna (szerk.): *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai.* (Lexikográfiai füzetek 8.) Budapest: Tinta, 2017. 151–158.